

PETER SCHALK (EINDRED.)

DE ECONOMIE VAN HET GEGEVEN GOED

CHRISTEN ZIJN OP DE WERKVLOER

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING 7

door Peter Schalk

HOOFDSTUK 1 9

Economie en crisis

door Peter Schalk

Stellingen en vragen

HOOFDSTUK 2 19

Wat is gegeven goed?

door Peter Schalk

Opdracht

HOOFDSTUK 3 25

Goed rentmeesterschap

door Roel Jongeneel

Vragen

HOOFDSTUK 4 50

Dienstbaar in barmhartigheid

door Ton de Jong

Stellingen en vragen

HOOFDSTUK 5 **66**

Gerechtigheid verhoogt een land

door Johan Polder

Vragen

HOOFDSTUK 6 **90**

De economie van het gegeven goed

door Peter Schalk

Opdracht

PERSONALIA **99**

INLEIDING

Ons doen en laten is niet waardenvrij. Dat geldt voor de dagelijkse omgang met familie en vrienden, burens en collega's. Maar dat geldt ook voor ons handelen met alle middelen die ons zijn toevertrouwd. Dat laatste maakt duidelijk dat die middelen niet zomaar van onszelf zijn. We mogen ze beheersen, ermee handelen, in de wetenschap dat we over dat handelen verantwoording moeten afleggen.

Daarom is het werken met geld en goederen gekoppeld aan waarden en normen. Dat betekent dat ook ons economisch handelen daaraan getoetst mag en moet worden. Voor een christen op de werkvloer gaat het dan allereerst om de heilzame Tien Geboden. Daaruit zijn allerlei waarden te kennen. Drie belangrijke kernwaarden voor ons doen en laten zijn rentmeesterschap, dienstbaarheid en gerechtigheid.

Bij rentmeesterschap gaat het vooral over hoe we omgaan met alles wat ons gegeven is. Uiteraard vanuit de schepping, maar ook sinds de mens zijn opdracht om te bouwen en te bewaren uitvoert.

Bij dienstbaarheid wordt dit toegepast op ons handelen tegenover de medemens. Dat staat natuurlijk niet los van onze verhouding ten opzichte van God. Hem lief te hebben boven alles en de naaste als jezelf is een belangrijke notie, ook in de economie.

Bij gerechtigheid gaat het over de waarden in het economisch verkeer die te maken hebben met de overheid en met de markt. Maar ook met recht en gerechtigheid in het sociale domein.

In dit boekje worden deze drie kernwaarden uitgewerkt. Maar eerst wordt aandacht geschonken aan het begrip economie. Wat moet je daar nu eigenlijk onder verstaan? Immers, iedereen heeft ermee te maken. Dan is het ook wel van belang om er wat meer over te weten te komen. Genoeg om over na te denken. Maar steeds vanuit het bijbelse perspectief. Wat vraagt de Heere van ons in ons dagelijks doen en laten, onze handel en wandel, ook als het gaat om de economie? Daarbij past heel nadrukkelijk de wetenschap dat het gaat om ons handelen met datgene dat ons is toevertrouwd. Vandaar de titel van dit boekje: *De economie van het gegeven goed*.

HOOFDSTUK 1

ECONOMIE EN CRISIS

door Peter Schalk

Het is nog maar ruim tien jaar geleden dat een directeur van een groot bouwbedrijf vertelde dat alle huizen reeds in de voorverkoop weg waren. Het was een prestigieus project, met ruime woningen in een luxe omgeving. Toch hadden de meeste kopers nog heel wat wensen. Dat kwam gewoon onder het kopje meerwerk. Goed voor het bouwbedrijf, want dat leverde nog heel wat extra op. Dat daardoor een splinternieuw huis nog meer dan een ton extra kostte was voor de kopers blijkbaar geen probleem. En voor de hypotheekverstrekkers was het ook geen punt. Een ruime hypotheek, gebaseerd op twee salarissen, was heel gewoon.

En toen kwam 2008. Plotseling was alles anders. De huizenmarkt stortte in elkaar. De economie stond onder druk. De ernstigste financiële en economische crisis sinds vele decennia diende zich aan. Hoe kwam dat toch?

CRISIS

In de eerste jaren van de eenentwintigste eeuw leek het wel of alles maakbaar was. Er waren wel grote spanningen op het wereldtoneel. Denk aan de verschrikkelijke aanslag op de Twin Towers, waarbij de Verenigde Staten in het hart werden getroffen. Ook in ons land waren er politieke spanningen. Te denken valt aan de moord op Pim Fortuijn, en een paar jaar later de aanslag op Theo van Gogh. Toch ging het Nederland economisch gezien voor de wind. De kabinetten-Balkenende zorgden voor hervormingen op tal van terreinen. De economie draaide op volle toeren.

Maar plotseling werd alles anders in 2008. De wereld werd geconfronteerd met een crisis die zijn weerga niet kende. Deze crisis ontstond op de financiële markten en werd aangemerkt als een kredietcrisis. In feite lag de oorzaak voor een groot deel bij veel te hoge hypotheeklen en vervolgens een stagnerende huizenmarkt in Amerika. De hebzucht werd gestraft, want heel veel mensen konden hun hypotheek niet meer opbrengen, waardoor financiële instellingen diep in de problemen kwamen. De huizen daalden in waarde, en daardoor moesten honderden miljarden worden afgeschreven. Deze crisis sloeg over op de beurzen en op de reële wereldeconomie.

De angst dat grote banken failliet zouden gaan was reëel. In dat geval zou het financiële systeem instorten. Wat daarvan de gevolgen zouden zijn was niet te voorspellen. Banken raakten het vertrouwen van hun klanten kwijt, waarop de centrale banken en de overheden moesten ingrijpen.

VERTROUWEN VERLOREN

Misschien was dat wel het kernwoord in de aanloop naar de economische dip: vertrouwen. Dat vertrouwen liep ernstige averij op, omdat de kredietverleners voor hypotheeklen plotseling allerlei onduidelijke spelletjes bleken te spelen, waardoor er geen tegenwaarde voor hypotheeklen bleek te zijn. En de banken waren opeens niet meer wat we dachten: zo safe als de bank! O nee, banken waren helemaal niet safe. Banklen konden zomaar omrollen. Wie had dat gedacht?

Dat leverde destijds wel bijzondere taferelen op. Denk aan die bank uit IJsland, die plotseling failliet ging. Heel veel slimme beleggers uit Nederland waren daardoor een (groot) deel van hun centjes kwijt. Of denk aan een bekende en gedegen bank

als ING. Plotseling stond deze te wankelen. Gelukkig sprong de Nederlandse regering in de bres. In een weekend pompte de toenmalige minister van Financiën, Wouter Bos, 20 miljard (!) euro in die bank. Helaas, de volgende dag was een groot deel van die 20 miljard verdampt op de beurs en was er nog maar 4 miljard van de waarde over. Gelukkig is in latere jaren deze waarde wel weer teruggewonnen en zijn de financiële injecties terugbetaald, maar op dat moment was het vertrouwen ver te zoeken.

Vertrouwen, dat is en blijft een kernwoord in de economie. Zonder vertrouwen houdt iedereen de hand op de knip. Als er geen vertrouwen is, dan zakt de economie in elkaar als een kaartenhuis. Opbouwen van dat kaartenhuis duurt lang. Het spreekwoord zegt niet voor niets: vertrouwen komt te voet, maar gaat te paard. Oftewel, je bent het snel kwijt, en het komt maar schoorvoetend terug.

ECONOMIE

Vertrouwen en economie, twee zaken die elkaar in evenwicht bleken te houden. Wat vertrouwen is, dat weten de meeste mensen wel. Maar wat is eigenlijk de economie? Is dat iets wat ver weg is en waar je als gewone burger niet mee te maken hebt?

Nou, de economie is iets van iedereen. Ook een jonge student heeft te maken met de economie, evenals de doener die op zijn zeventiende jaar al aan het werk is. En de gepensioneerde man moet ook rekening houden met de economie, net als de man en vrouw die werk en zorg aan het verdelen zijn. Economie is het Griekse woord voor 'huishouding'. En daar hoort de financiële huishouding ook bij. Dus dan gaat het over het beheer van je zakgeld, over de zorg voor de huishoudportemonnee,

voor de manier van handelen met je winstpercentage. Kortom, alles wat met de goede zorg voor het geld te maken heeft kan geschaard worden onder het ene woordje economie. Daarbij gaat het ook over keuzes die je maakt. Dat keuzege-drag bepaalt dus hoe je het voor jou beschikbare geld besteedt om in je behoeften te voorzien.

Er zijn trouwens nog veel meer beschrijvingen van economie. Het gaat bijvoorbeeld over maatregelen die erop gericht zijn inkomsten en uitgaven zo gunstig mogelijk te besteden. Dat kan op allerlei niveaus. Van landelijk, waar de politiek zich natuurlijk vooral mee bezighoudt, tot aan een bedrijf waar gestuurd wordt op winst, en een gezin waar het verdiende geld wordt ingezet om te kunnen wonen en leven.

Economie is ook een wetenschap. De klassieke omschrijving van de economie als wetenschap gaat meer in op welvaart en groei en het voorzien in de primaire levensbehoeften van steeds grotere bevolkingsgroepen. De omschrijving die tegenwoordig vaak gebruikt wordt is dat deze wetenschap zich bezighoudt met de verdeling van schaarse middelen (producten en diensten) in een samenleving.

SCHAARSTE

Bij het woord ‘schaars’ moet je niet meteen denken aan een groot tekort, maar meer aan het feit dat het er niet zomaar is. In een woestijn is zand niet schaars, in de zee is zout water niet schaars, maar op het moment dat je zand nodig hebt of zout wilt winnen, dan is het een product dat je wilt verkrijgen. En dan spreek je over schaarse middelen.

Een van de eigenschappen van economische goederen is dus

de zogenaamde schaarste. Iets staat niet onbeperkt ter beschikking. Er is ook sprake van schaarste omdat er in de klassieke economische wetenschap vanuit wordt gegaan dat de behoeften van de mens eigenlijk oneindig zijn, terwijl de beschikbare middelen begrensd zijn. Als iets wel onbeperkt ter beschikking staat is dat een vrij te verkrijgen goed. Denk aan het zonlicht, immers, ‘voor niets gaat de zon op’. Of aan de lucht die je inademt. Niemand betwist je dat, normaal gesproken, en je mag er onbeperkt gebruik van maken.

Toch geldt dit weer niet in alle gevallen. In Nederland hebben we heel veel water, maar als je drinkwater wilt hebben, dan wordt daar wel eerst heel veel werk in gestoken. Drinkwater is dus geen vrij te verkrijgen goed. Je moet ervoor betalen.

De schaarste kan ook verder gaan, als er echt te weinig van is. Denk aan water in de woestijn, of aan voedsel in een gebied waar hongersnood is. Dan betekent het woord schaarste dat het er niet of nauwelijks is.

In de economie wordt meestal een andere schaarste bedoeld, bijvoorbeeld als er iets moet worden ingezet of opgeofferd om een product te maken. Om een brood te kunnen krijgen is er veel nodig aan grondstof, energie, arbeid en tijd. Voordat een brood bij de bakker ligt te wachten op verkoop zijn er allerlei keuzes gemaakt voor de productie van dat brood. Daarom wordt brood gerekend onder schaarse middelen.

MARKT

Laten we even doorgaan op dat brood. Stel dat dit geproduceerd wordt, dan ligt het gereed bij de bakker. Vervolgens moet er iemand komen die dat brood wil hebben. Hij of zij

krijgt het schaarse brood door ervoor te betalen. Hoe meer brood er beschikbaar is, hoe goedkoper het wordt aangeboden. Maar hoe meer klanten, hoe duurder. Zo eenvoudig werkt de markt: vraag en aanbod bepalen de markt. Als er veel vraag is, dan wordt het middel schaarser en zal de prijs omhooggaan. En als er een overschot is, dan is de schaarste minder en krijgt de klant het brood voor een lagere prijs.

Althans, zo gaat het tussen een producent en een consument. Maar de markt kan ook beïnvloed worden door andere spelers, zoals door de overheid. Als de overheid sterk ingrijpt op de markt, dan ontstaat er een nieuwe dynamiek. Stel dat de overheid zou (kunnen) bepalen dat van elk brood dat er verkocht wordt 1 euro naar de staatskas moet, dan grijpt de overheid diep in. Elk brood zal dan ongeveer 1 euro duurder worden. Dat heeft natuurlijk weer consequenties, bijvoorbeeld voor de consument. Als die dagelijks een brood gebruikt, dan heeft hij voortaan een euro per dag minder te besteden. Of hij stapt over op een ander product. Dan loopt de overheid die euro mis, en gaat er op de markten ook van alles veranderen.

Er zijn nog andere belanghebbenden op de markt. Nog even naar het voorbeeld van de bakker. Stel dat hij zijn bakkerij niet zelf heeft kunnen bekostigen, dan moet hij een deel van de opbrengst van zijn bedrijf gebruiken om zijn geldschietters terug te betalen. Bij grotere bedrijven gaat het dan om aandeelhouders die invloed hebben op de prijs van de producten.

Nog een ander voorbeeld van belanghebbenden zijn andere bedrijven. Die kunnen ook invloed hebben op de prijs. Stel dat de meelfabriek de prijs van het meel verhoogt, dan heeft

dat ook weer invloed op de prijs van het brood en dus is dat van invloed op de economie.

ECONOMISCHE ORDE

Kortom, in de economie moet rekening gehouden worden met allerlei factoren, waaronder politieke factoren. Dat leidt in verschillende gebieden van de wereld ook tot aparte economische modellen. Je zou kunnen spreken over de spelregels voor het economisch proces. Of iets formeler gezegd, de instituties en organisatievormen die het economisch proces vormgeven en bijsturen.

Het Chinese model staat bekend als een harde concurrerende markt met grote invloed van de regering. Het zogenaamde Angelsaksische model heeft juist weer een beperkte rol van de overheid, terwijl daar de aandeelhouders een dikke vinger in de pap hebben. In Nederland gaan we veelal uit van het Rijnlandse model, waarbij niet alleen de aandeelhouders een sterke rol hebben, maar waar ook andere betrokkenen zoals maatschappelijke organisaties een behoorlijke inbreng hebben, en waarbij de overheid kan ingrijpen in de markt.

Maar er zijn ook andere modellen die gebruikt kunnen worden om de economie te duiden. Heel bekend zijn de economische modellen die vernoemd zijn naar de economen die ze bedacht hebben.

Denk aan de marxistische economie, genoemd naar Marx (rond 1860), die de economie vooral benaderde vanuit de klassenstrijd, van het kapitaal tegenover de arbeid. Hij maakte een tweedeling tussen de kapitalisten die over de productiemiddelen beschikken en de arbeiders die voor loon werken.

Alle economische vraagstukken worden daarbij beschreven aan de hand van de verhoudingen tussen de twee klassen. Dat is een model dat eigenlijk vrijwel niet meer voorkomt, maar het is wel een stroming van betekenis geweest.

Een andere bekende economische stroming is die van de econoom Keynes (rond 1930). Hij gaat ervan uit dat de mens in zijn economische omgeving een belangrijke oorzaak is van zijn economisch gedrag. Heel simpel gesteld, als de mens meer geld ter beschikking heeft, dan gaat hij meer uitgeven en dat stimuleert de economie. Dat kan ook beïnvloed worden door ingrijpen van de overheid. Stel dat iemand minder belasting hoeft te betalen, dan heeft hij meer koopkracht. En dat helpt de economie weer op gang. Juist deze keynesiaanse gedachte van overheidsinvloed op de conjunctuur is in de recessie na 2008 weer meer in de belangstelling gekomen. Daarbij werd er steeds op gewezen dat als de koopkracht van de consument omhoog gaat, hij meer gaat besteden, waardoor de economie weer gaat groeien.

Daartegenover zijn weer andere modellen te noemen. In feite gaat het om een soort golfbeweging, waarbij de aandacht de ene keer gaat naar de aanbodzijde, en de andere keer naar de vraagzijde van de economie. Op zich ook wel begrijpelijk. Elke tijd kent zijn eigen economische dynamiek.

MENSELIJK HANDELEN

Welk economisch model er ook gehanteerd wordt, uiteindelijk gaat het in de economie als het goed is om het zoeken naar een gunstig evenwicht, waar iedereen zo goed mogelijk aan zijn trekken komt. Dat wordt sterk beïnvloed door hoe mensen handelen. Door menselijk handelen kan de economie verstoord worden. Daar zijn extreme voorbeelden van.

De gebeurtenissen van 11 september 2001 zijn in ons collectieve geheugen gegrift. De aanval op Twin Towers door aanhangers van Bin Laden zette de wereldvrede op scherp. Terwijl de meeste burgers met afgrijzen het wereldnieuws volgden steeg de olieprijs op de beurzen met sprongen. Slimme handelaren zagen kansen op mooie winsten. Immers, als er oorlog uit zou breken, dan zou de olie schaarser worden.

Het handelen van enkele mensen had dus invloed op de economie die wereldwijd gevoeld werd. Maar datzelfde kan op kleinere schaal gebeuren, bijvoorbeeld in landen waar corruptie heerst, in landen waar de machthebbers de economie misbruiken voor zelfverrijking of om het regime te versterken. Dat heeft invloed op het economisch verkeer, omdat het normale evenwicht tussen vraag en aanbod wordt aangetast door menselijk handelen. Immers, als één belang de overhand krijgt, dan komen de andere belangen in de knel.

In normale omstandigheden is er wel meer evenwicht in de belangen. In zo'n evenwicht zijn de schaarse middelen niet zo schaars dat ze niet meer gekocht kunnen worden. En er is ook geen enorm overschot, waardoor de leveranciers onvoldoende inkomsten krijgen om te kunnen blijven produceren. De vraag is dan ook steeds hoe je de economie zo inricht dat je zo dicht mogelijk bij een dergelijke ideale situatie terechtkomt.

Als daarvoor het menselijk handelen van belang is, dan komt het dus aan op de houding van ons als mensen. Hoe gaan wij om met de economie? Welke invloed gaat er van ons uit op de schaarse middelen? Daarnaast is het van belang om te bezien hoe we met de middelen moeten omgaan. Dat is immers niet vrijblijvend.

STELLINGEN EN VRAGEN

- 1 VERTROUWEN KOMT TE VOET EN GAAT TE PAARD.
WAT BETEKENT DEZE STELLING VOOR HET ECONOMISCH
HANDELEN?
- 2 WAT IS DE BESTE MANIER OM EEN ECONOMIE WEER
OP GANG TE BRENGEN: HOGE LONEN OF JUIST
LOONMATIGING?
- 3 HOE KAN HET DAT BESLISSINGEN VAN EEN
WERELDLEIDER DIRECT INVLOED HEBBEN OP DE
ECONOMIE IN EEN KLEIN LAND ALS NEDERLAND?